

Kívánatos, hogy a gyakorlott kartársak segítsék a helyes szemlélet kialakításában a jelölteket meg a fiatal nevelőket. Megértetnék velük ott kint az iskolákban is, hogy a tanítói munkához — ezen belül a környezetismeret tanításához — sokoldalú, biztos tárgyi ismeretre van szükség, és ezt állandó tanulással, önműveléssel, széles körű érdeklődéssel tudják csak biztosítani.

Nem volt szándékunkban a környezetismeret tanításának eddigi tapasztalatairól összefoglalást adni, csak néhány problémára szerettünk volna rámutatni, hogy ezzel gondolatokat ébresszünk az érdekelt kartársakban, s ösztönözzük őket tapasztalataik közzétételére.

GULÁCSY ÉVA gyakorló iskolai tanító és
SOMFAI LÁSZLÓ főiskolai adjunktus

Az alsó tagozatban is helyesírási norma szerint javítsunk!

Iskolai helyesírásitanításunk mindmáig megoldatlan kérdés: *Alapjaiban* nem sokat lépünk benne előre a legutolsó időkhöz sem, pedig rengeteget beszélünk róla, s még többen — több tízezeren nap mint nap — tevékenykednek is benne. Vannak, akik elcsüggednek a kevés eredményt felmutató fáradozásuk után, mások meg-megújuló lendülettel vetik bele magukat a harcba. Az el-csüggedők kedvét nem nagyon növeli az a közöny, ami a kérdés iránt a társadalomban, a mindennapi életben mutatkozik. Jól tudjuk, hogy éppen azok bagatellizálják el a minden ember alapműveltségéhez tartozó helyes ortográfiának mindennapos használatát, önvédelemből és önmagyarázkodásból, akik bizonytalanok benne. De még a szorosan vett szakmában is — a gyakorló pedagógusok körében — szélesen elterjedt kép a fölényes legyintés, ha a táblai írásukban, jelentéseikben, beadványaikban, az iskolai dokumentációkban is gyakran fellelhető helyesírási hibákat észrevételezzük. Egyszerűen: jelentéktelen kérdés ez, s még jó, ha pl. a matematikai dolgozatokban a „menyi”, „anyi”-féle bántó hibákat pirossal aláhúzzák, de egyben neheztelően szemére is hányják a magyar tanárnak, hogy lám: „így írnak a tanítványaid”, mintha bizony egy-egy iskola *minden* nevelője elsősorban nem magyartanár volna! (Tisztelet a lassan szaporodó kisebbségnek, amely kötelességének érzi nemcsak az észrevételezést, de saját óráján — biológián, fizikán stb. — a helyesírási hibák korrigáltatását is.)

Pedig — s ez ma már közhely — a helyesírás megtanítható (persze az általános iskolában nem teljességében, hanem a tanterv követelményei alapján és mértékében), csak éppen nem minden gyerek számára azonos idő alatt és módszerrel. De nem is az a kérdés: tanítható-e vagy sem. Csupán az, hogyan lehetne mennél gazdaságosabban, de mennél eredményesebben munkálkodnunk rajta. Sok és sokféle kísérletezés folyik. Egyre terjed a felső tagozatban — örvendetesen — a norma szerinti értékelés. Rendkívüli mértékben megnyugtatja az eszerint javító és értékelő kartársak munkáját már maga az a tudat is, hogy értékelésük *objektív*, a tanulók egyéni fejlődése, az osztályban e téren megtett útja pontosan követhető és leolvasható. Ha ilyen pontos és fix mércével tud a tanár dolgozni, nagyobb súllyal — a szokásos opportunizmus nélkül — tudja érvényesíteni a magyar nyelv és irodalom nevű tantárgy félévi és év végi, de — s ez a középiskola szempontjából a legfontosabb — legfőképpen a 8. osztály végén adandó osztályzat kialakításához az egyes tanulók helyesírási készségének fokát mint komoly súlyú részjegyet. Sokszor nem is egészséges vitához, de feltétlenül

gyanúsításhoz és önmentegerítéshez vezet az a tény, hogy a középiskolák 1. osztályba feljutott, sok iskolából rekrutálódó ifjak helyesírási szintje — sokszor a hozott magyar kalkulustól erősen eltérően — végtelenül tarka, néha olyannyira, hogy a hozott jelesből félévre a rossz helyesírás miatt esetleg elégtelen lesz. Egy szép álom lebeg néha előttünk: ha az ország minden általános iskolás magyartanárának volna kedve — sőt: bátorsága — *azonos*, központilag kidolgozott norma szerint értékelni a tanulók helyesírását, s ez a végső kalkuluszban is tükröződne, nagyot nyerne a középiskola. Eltekintve attól, hogy ez a módszer mekkora motiváló erőt rejt magában: hiszen a tanulók differenciáltan és pontosabban látják fejlettségüket, eredményeiket, hibáikat azok súlyossági fokával együtt. (Ez utóbbi érvek kifejtése nem célja jelen írásunknak.)

A korábban közölt normáink (Módszertani Közlemények, 1964. 105—109. és 1965. 39—41.) az 5. és 6. osztály helyesírásáról szólnak. Ezek megírása után volt csak módunkban tanulmányozni a 62-es tantervet tükröző 4. osztályos Édes anyanyelvünket, s csak most látjuk, hogy az alsó tagozatra vonatkozó, alább közlendő kísérleti javaslatunk és az 5. osztályos normánk között néhol nem sima a kapcsolat. Ez majd az utóbbinak némi korrekcióját teszi szükségessé. Azt a gyakorlatunkat azonban, amely az értékelést *fejlődésében* végzi, most is helyesnek tartjuk, s a 2., 3. és 4.-es terveinkben is érvényesítjük. Megismételjük, amit — mások korábbi normáitól eltérően — az 5. osztályos elé írtunk: helytelen volna a tanterv egy-egy osztályra vonatkozó követelményeit csak a tanév végén először érvényesíteni. Bizonyos hibák az év folyamán akkor lépnek „magasabb” kategóriába, amikor már sor került a megfelelő nyelvtani anyag megtanítására.

Nyilvánvaló, hogy az alsó osztályokban is fejlődési szakaszokra kell bontanunk a tanévet, ha nem is annyira elaprózva, mint felső tagozatos normáinkban. Elégnek mutatkozik, ha három, legfeljebb négy részre bontjuk a tananyagot, s eszerint alakítjuk ki követelményeinket. Így a 2. osztályban kb. december elején a kívánt szintig követelhetjük meg a *Beszéd — mondat — szó* témakörhöz és a *Hangok — betűk* témakörnek a magánhangzókkal záródó részletéhez kapcsolódó helyesírási tájékozottságot. Ehhez jönnek kb. március elejére a 2. téma további anyagrészei. A tanév végére pedig a 3. „dekádban” tanult *Szótagolás — elválasztás* és a *Másképp halljuk — másképp írjuk* témák helyesírási vetületei. A 3. osztályban tanév elején az egész 2. osztályos anyagot vesszük a norma alapjául, kb. januártól ehhez kapcsolódik a *Mondatfajták* című téma. Kb. április elejére a *Szófajok* közül az igével bővítjük a kört, a tanév végére pedig a főnévről és melléknévről tanult helyesírási ismeretekkel. A 4. osztály nyelvtani anyagához így kapcsolódhatnak az egyes időszakok helyesírási követelményei: a tanév elején az összes 2. és 3. osztályos helyesírási követelmény. December elejéig *A beszéd és a mondat*, valamint a *Szófajok* közül az ige; a félvégéig ehhez a főnév, június elejéig pedig a melléknév, számnév, névmások, valamint *Az egyszerű mondat* című téma anyagának helyesírása.

Hogyan is értendő ez? Ha egy időszakban valamely helyesírási tényt még nem tanult az osztály, a hibás szót piros tintával áthúzzuk, s fölébe írjuk a helyes szóalakot. Ez a hibafajta a következő időszakban esetleg már szerepel a „kis” hibák sorában, ez esetben *egyes* vonallal aláhúzom (ez egy hibapont). Amennyiben később vagy magasabb osztályban a tárgykör ismeretei bővülnek, lehetséges, hogy a tájékozottsági fokból („kis” hiba) jártassági fok lesz, vagyis *kettős* vonallal húzom alá, ez „súlyos” hiba (2 hibapont). „Durva” hibát — *hármás* vonalú aláhúzás — az alsó tagozatban nem jelölünk, hiszen a készség foka helyesírásban a felső tagozatban kezdődik.

A fennálló utasítások szerint az alsós tanulók *fogalmazványaiban* csak a 4. osztály második félévétől osztályozzuk a helyesírást külön kalkulussal. Akkor mi célt szolgál a helyesírási norma már a 2. osztálytól kezdve? Nos, látó-halló helyesírási gyakorlatokat, felmérő helyesírási tollbamondásokat, emlékezet utáni írásokat a 2–3.-ban is írnak. Vagyis itt is szükséges a tanító számára az objektív felmérés. Ez utóbbi írások terjedelme az osztály minden tanulója számára, azonos. A fogalmazások viszont egyenlően igen eltérő nagyságúak. A 4. osztályban lehetnek 20–25, de esetleg 60–65 szavas fogalmazványok is. Ezek helyesírásának egységes elbírálására javasoljuk, hogy az önálló feladat 40–50 szavát — vagy ha az írás ennél rövidebb, annak tényleges terjedelmét — vegyük alapul. Az ebben található hibapontszámok összessége képezze alapját a klasszifikálásnak (ahogy a felső tagozat számára az irodalmi dolgozat első lapján összeszámolt hibapontok; lásd ott!). Ha a fogalmazvány a 40–50 sornál esetleg hosszabb, természetesen azokat a hibákat is jelölöm s javítottam, de az nem befolyásolja az osztályzatot; különben a tanulók között nem volna összehasonlítási alap.

Azt javasolnánk, ha a 40–50 szónyi önálló írásos munka vagy a tollbamondás 0–4 hibapontú, kapjon rá a tanuló jelest, 5–8-ig jót, 9–12-ig közepést, 13–16-ig elégségest, 17-en felül elégtelent.

*

Mindemé tüzetes bevezetés után közöljük javaslatunkat. Aki nem mélyed el benne s a fentiekben, hanem csak átfut rajta, az első pillanatban arra gondol: nem túl komplikált ez, megéri-e a fáradságot az esetleges eredmény? Nos, mi, akik a felső tagozatban ennél sokkal jobban széttagolt értékelési rend szerint dolgozunk évek óta, állíthatjuk, hogy csak látszik komplikáltnak, a gyakorlatban lényegesen egyszerűbb, s javításkor — mivel a tanító a felső tagozatos, 3–6 osztályt is oktató kartárssal szemben csupán egyetlen osztályt tanít, esetleg több éven keresztül — csak néhány. füzetnyi munkájában pislant a normára, a továbbiakban — két-három hónapon át — szinte gépiesen dolgozik. Demeg: nem állandóan, minden írásos munkát értékel osztályzattal, ahogy a felső tagozatban is a helyesírási normát főleg a 4 irodalmi dolgozat értékelésekor használjuk. Talán csak hozzáállás kérdése, hogy használják-e a tanító kartársak javaslatainkat. Ebben a kérdésben is helytálló az a megállapítás, hogy nem okos dolog eleve elvetni valamit, amit ki sem próbáltunk. Mi optimisták vagyunk, s hisszük, hogy sokan fognak kísérletezni e normával.

Még egy megjegyzés. Bizonyos, hogy az alábbi táblázatokban nem szerepel minden lehető helyesírási hiba. Nemcsak azért, mert a nem szereplők a „nem hiba” rovatába tartoznának — s az egyszerűség kedvéért ezt elhagytuk —, hanem, mert esetleg kimaradtak a „súlyos” vagy „kis” hiba rovatból, egyszerűen elkerülték figyelmünket. Ez bizony előfordulhat. Majd ki-ki menet közben értelemszerűen pótolja ezeket. Viszont szándékosan nem található meg a hibák között a mondatra nem tagolt, összefolyó szöveg jelölése. Ez ugyanis nem helyesírási, hanem szerkezeti, tehát tartalmi kérdés. (A „tartalom” distinkciót teljesebbnek érezzük a „fogalmazás”-nál, mert az előbbi nemcsak a gondolat megfogalmazását jelenti, hanem magát a *gondolatot* is, vagyis nem csupán *formai* elemeket, hanem főleg *lényegbeli*eket, *tartalmi*akat.)

IX. elejétől	<p style="text-align: center;"><i>Kis hiba</i></p> <p>Rokon hangok felcserélése: <i>m—n; d—b, sz—zs, gy—ny, gy—ty, k—g, g—p, v—f, d—t, z—sz, s—zs.</i></p> <p>Kis kezdőbetű a mondat elején. Kis kezdőbetű a környezetben található olyan egyszerű szavak írásában, amelyek személy, állatok tulajdonnevei vagy földrajzi tulajdonnevek.</p> <p>Pont hiánya a mondat végéről.</p> <p>Kérdőjel hiánya a kérdő mondat végéről.</p> <p>Vessző hiánya a felsorolás tagjai közül.</p> <p>Olyan szavak összeírása, amelyek összetételre nem is „szuggerálnak”: <i>nemfogok, tanítónéni, Ferioltvas.</i> Az <i>a—á, e—é</i> felcserélése.</p> <p>A szó végi <i>ó—ő</i> eltévesztése. A <i>nó, nonó</i> írása. Az <i>o—ó, ö—ő</i> tévesztése a szó belsejében.</p>
III. elejétől	<p>A mássalhangzó időtartamának tévesztése, ahol különben a kiejtés eligazít: <i>úszik a hall;</i> egyjegyű hosszú mássalhangzó: <i>halom a beszéded;</i> kétjegyű hosszú mássalhangzó: <i>könyű, rosz . . .</i></p> <p>Az alábbi <i>ly</i>-es szók <i>j</i>-vel történő írása: <i>lyuk; foly(ik), hely, ily(en), mély, súly, fogoly, Károly, Mihály, osztály, szabály, személy, tavaly, ünnepély; bélyeg, folyósó, golya, golyó, helyes, helytelen, kályha, ibolya, pálya, selyem.</i> (Helyesnek látszik e kérdést úgy felfogni, hogy a fenti 24 <i>ly</i>-es szót a tanulók az egész tanév folyamán folyamatosan sajátítsák el; viszont ide írtuk, mert ide tartoznak.)</p> <p>Az <i>egy, lesz, órákor, utána</i> hibás, hosszú mássalhangzós írása.</p> <p>A <i>-ból, -ből, -ről, -ről, -tól, -től</i>, írása rövid mássalhangzóval</p>
A tanév végén	<p>A sor végi elválasztás (szótagolás) hibái közül: ha az egyszerű 2 szótagú szó szótaghatárán: két magánhangzó vagy egy mássalhangzó vagy 2 mássalhangzó vagy hosszú egyjegyű mássalhangzó, vagy hosszú kétjegyű mássalhangzó áll. (Kivételek azok a szók, amelyeknek szótaghatárán <i>dz</i> vagy <i>dzs</i> található.)</p>

3. OSZTÁLY

IX. elejétől	Az összes 2. osztályos követelmény az ott jelzett fokon. Ehhez:	
I. hó elejétől	<i>Súlyos hiba</i>	<i>Kis hiba</i>
	<p>Két szótagú egyszerű szó hibás elválasztása, ha a szótaghatáron 2 magánhangzó vagy 1 mássalhangzó, vagy 2 mássalhangzó, vagy hosszú egyjegyű mássalhangzó, vagy hosszú kétjegyű mássalhangzó áll. (Kivételek a dz-s és dzs-s szók.)</p> <p>A szó végén vagy belsejében az <i>a-á, e-é</i> felcserélése.</p> <p>A <i>no, nono</i> kivételével a szó végén rövid <i>o-ö</i> írása.</p> <p>A mássalhangzó időtartam-tévesztése, ha az írás a helyes kiejtést követi; a szó belsejében.</p> <p>Kis betűvel kezdi a mondatot.</p> <p>A mondat végi pontot vagy kérdőjelet elhagyja.</p> <p>Az <i>m-n, d-b, sz-zs, gy-ny, gy-ty, k-g, b-p, v-f, d-t, z-sz, s-zs</i> hangok cseréje.</p>	<p>Ugyanaz, de három- vagy többtagú szó esetében.</p> <p>Az igekötő hibás elválasztása: <i>me-gérik, fe-láll</i>.</p> <p>A mássalhangzó időtartam-tévesztése a szó végén, ha az írás a kiejtést követi.</p> <p>Ha a kiejtésben megrövidülő hosszú mássalhangzós szót a zárójelbe tett módon hibásan írják: <i>kerttel vette a házat</i> (kertel...)</p> <p>Pontot ír felkiáltó jel helyett.</p>

<p>IV. hó elejétől</p>		<p>Az <i>lts</i> (kiálts), <i>nts</i> (bánts), <i>tsd</i> (bontsd) betűkapcsolat kiejtés szerinti írása.</p> <p>A <i>j</i>-féle hang (dijó) fonetikus írása. — Az <i>llj-s</i>, <i>lyj-s</i> szók hibás írása.</p> <p>Az <i>-ít</i>, <i>-ul</i>, <i>-ül</i> végződés hibás írása. (Kivétel a <i>nyit</i>.)</p> <p>A múlt idő jelének eltévesztése.</p> <p>Az igekötő két könnyebb helyzetének ilyen írása: <i>be néz</i>, <i>megybe</i>.</p>
<p>Év végén</p>	<p>Személy, állat tulajdonnevek és a környezetben levő földrajzi tulajdonnevek kis kezdőbetűs írása egyszerű szavakban.</p> <p>A <i>-ból</i>, <i>-ből</i>, <i>-ról</i>, <i>-ről</i>, <i>-tól</i>, <i>-től</i> ragok rövid magánhangzóval.</p> <p>Vessző hiánya a felsorolt — azonos — mondatrészek tagjai közül.</p>	<p>Az alábbi <i>ly</i>-es szók hibás (<i>j-s</i>) írása: <i>mely</i>(ik), <i>oly</i>(an), <i>mily</i>(en), <i>akadály</i>, <i>némely</i>, <i>pehely</i>, <i>borbély</i>, <i>engedély</i>, <i>király</i>, <i>komoly</i>, <i>mosoly</i>, <i>tengely</i>, <i>veszély</i>, <i>boglya</i>, <i>folytat</i>, <i>folyton</i>, <i>gereblye</i>, <i>gömbölyű</i>, <i>helyett</i>, <i>korcsolya</i>, <i>kölyök</i>, <i>pocsolya</i>, <i>pulyka</i>, <i>vályog</i>.</p> <p>A <i>-ba</i> és <i>-ban</i> felcserélése.</p> <p>Összetett földrajzi tulajdonnevek kis kezdőbetűs írása.</p> <p>Az <i>i-i</i> tévesztése a szó belsejében és végén.</p> <p>Az <i>u-ú</i>, <i>ü-ű</i> felcserélése a melléknév végén.</p> <p>A következő, a kiejtéstől eltérő betűkapcsolatoknak a zárójelben közölt hibás írása: <i>nj</i> (ny), <i>dj</i> (ggy), <i>tj</i> (tty), <i>lj</i> (jj), <i>ts</i>, <i>ds</i> (ccs), <i>dt</i>, (tt).</p>

4. OSZTÁLY

IX. hó elejétől	Az összes 2. és 3. osztályos követelmény az ott jelzett fokon. Ehhez:	
XII. elejétől	<p style="text-align: center;"><i>Súlyos hiba</i></p> <p>Három- vagy többtagú egyszerű szó elválasztása hibásan (de a <i>dz</i> és <i>dzs</i> betűket tartalmazókat nem!).</p> <p>Az igekötő hibás elválasztása.</p> <p>Különírandó szavak egybeírva. (Ahol összetétel nem valószínű.)</p> <p>Az <i>o—ó</i>, <i>ö—ő</i> felcserélése a szavak belsejében.</p> <p>Az <i>-it</i>, <i>ul</i>, <i>ül</i> hibás ékezettel.</p> <p>A múlt idő jelének hibás írása.</p> <p>Az igekötő két első helyzetének eltévesztése (<i>be néz</i>, <i>megybe</i>).</p>	<p style="text-align: center;"><i>Kis hiba</i></p> <p>A <i>süllyed</i> hibás írása (sülyed, sülyed, süjyed stb.).</p> <p>Az igekötő harmadik helyzetének eltévesztése (megne nézd, beakar lépni).</p>
II. elejétől	<p>A <i>-ba</i> és <i>-ban</i> felcserélése.</p> <p>A <i>-kor</i> rag hosszú <i>ó</i>-val.</p> <p>A mássalhangzó szó végi időtartamának eltévesztése, ha az írás a kiejtést követi (mögöt, bentt).</p> <p>A tárgyrag így: <i>házatt</i>.</p> <p>A kiejtéstől eltérő <i>nj</i> (nny), <i>dj</i> (ggy), <i>tj</i> (try), <i>lj</i> (jj), <i>ts</i>, <i>ds</i> (ccs), <i>dt</i> (tt) betűkapcsolatoknak a zárójelben közölt téves jelölése.</p>	<p>A következő <i>ly</i>-es főnevek <i>j</i>-vel történi írása: <i>bagoly</i>, <i>erkély</i>, <i>Gergely</i>, <i>harkály</i>, <i>hüvely</i>, <i>kristály</i>, <i>pikkely</i>, <i>pisztoly</i>, <i>szegély</i>, <i>tartály</i>, <i>csigolya</i>, <i>datolya</i>, <i>esztergályos</i>, <i>furulya</i>, <i>hólyag</i>, <i>hülye</i>, <i>hüvelyk</i>, <i>pólya</i>, <i>Orsolya</i>, <i>székely</i>, <i>petrezselyem</i>.</p>

<p>Tanév végén</p>	<p>A középfok jele magánhangzó után így: <i>nagyob</i>.</p> <p>Tulajdonnévből <i>i</i>-képzővel alkotott melléknév nagy kezdőbetűs írása.</p> <p>Sorszámnev számjegyes írása <i>pont</i> nélkül.</p> <p>Az <i>-e</i> kérdőszócska különírva.</p> <p>A melléknév végi <i>ú-ű</i> rövid <i>u-ü</i>-vel.</p> <p>Ragos mutató névmások rövid mássalhangzóval: <i>ezel, aban, ekor, anál, eből</i> stb.</p>	<p>A <i>csekély, sekély</i> és <i>mihelyt</i> szavak <i>j</i>-vel történő írása.</p> <p>Az <i>s</i>-végű melléknév toldalékos alakjának <i>ss-es</i> írása (<i>pirossan, italossak</i>).</p> <p>Hibás keltezés.</p> <p>A főnév végi <i>ú-ű</i> hibás írása.</p> <p>Az <i>azzal, azzá</i> szók rövid <i>z</i>-vel történő írása.</p>
--------------------	--	---

DR. SZORÉNYI JÓZSEF
főiskolai docens

Magnetofon a fogalmazási órán

Nagy érdeklődés előzte meg azt az órát, amelyet április végén a gyakorló iskola egyik 3. osztályában tartottak. A tanulók a közös szóbeli elbeszélő fogalmazást gyakorolták. Az anyaggyűjtéshez a *magnót* is felhasználták. A témához közvetlen megfigyeléssel is gyűjtöttek anyagot. Ugyanis környezetismereti órán előzőleg már megismerkedtek a baromfiudvar lakóival. Az elbeszélés gyakorlása közben — az óra didaktikai céljának megfelelően — különös tekintettel voltak a rokonértelmű szavak alkalmazására, a mondanivaló pontosabbá és kifejezőbbé tételére.

A téma megjelölésekor a nevelő utalt arra, hogy az elmúlt napokban megszemléltek egy *baromfiudvart*. Ott különösképpen azt az elkerített helyet figyelték meg, ahol a kiscsibék tartózkodtak. A helyszínen arra is felhívták a tanulók figyelmét, hogy a kifutót gondosan kell elkészíteni, nehogy kibújhassanak a kiscsibék.

A *célkitűzést* és az *ismeretek felújítását* követően a baromfiudvarról készült rajz is a táblára került. A nevelő elmondta, hogy a napokban újból megfigyelte a kiscsirkék életét. Az ott hallottakat magnószalagra vette. Amit hallanak, azt majd az órán megbeszélik. Jól meg kell tehát figyelniök, mi történhetett a baromfiudvaron. Azután a rajz lekerült a tábláról, a tanulók pedig becsukott szemmel felidéztek az események színhelyét.

Kezdetben egy kotlós kotyogását hallhatták. Ezt a kiscsirkék ismert zszibongása követte. A békés párbeszédet egy eltévedt kiscsibe segélykérő csipogása váltotta fel.